

Karlo Kimer

Karlo XII. – životni vijek proveden u ratu

U radu je prikazan ratovima ispunjen životni vijek švedskog kralja Karla XII., koji je kao nespremni i nezreli petnaestogodišnjak, okrunjen 1697. godine nakon smrti svoga oca Karla XI., svoje djetinjstvo proveo kroz sportski, vojni i spartanski odgoj, a kada je postao adolescent, vodio je raskalašeni život u Stockholmu. Nakon smrti svoga kućnog medvjeda, Karlo XII. počeo se preobraćivati u potpuno drugu osobu, vodeći asketski, disciplinirani život. Međutim, pravu transformaciju mladog, neiskusnog i raskalašenog adolescenta u odlučnu, tvrdoglavu i svojeglavu odraslu osobu, Karlo XII. doživljava kada su Danska, Poljsko-Litvanska Unija i Rusija objavile rat Švedskoj 1700. godine. Sve do bitke kod Poltave 1709. godine, Karlo XII. redom je pobjeđivao sve svoje protivnike zahvaljujući vojnoj genijalnosti i kvalitetnim vojnicima, ali bio je dovoljan samo jedan udarac kako bi se Karlova vojna kampanja zaustavila. Invazija na Rusiju, tijekom zime, donosi početak kraja za Karla XII., koji provodi četiri godine u egzilu, da bi prilikom povratka u Švedsku ponovno započeo vojne pohode, koji su završili s velikim neuspjehom i njegovom smrću 30. studenog 1718. godine. Njegova je smrt obavijena velom tajni te se nakon 300 godina i dalje ne zna tko je ubio tragičnog kralja.

1. Uvod

Osim švedske intervencije u Tridesetogodišnjem ratu i navodnom hrvatskom pucnju koji je srušio kralja Gustava II. Adolfa u bitci kod Breitenfelda 1631. godine, malo je toga poznato o ostatku švedske povijesti u hrvatskoj historiografiji. Literatura o švedskoj povijesti na hrvatskom jeziku gotovo da i ne postoji, osim kada je riječ o hrvatskoj imigraciji u Švedskoj tijekom 20. stoljeća. Međutim, premda se nalazi na sjeveru Europe i što se nalazi daleko od Hrvatske, Švedska nudi svoju bogatu i zanimljivu povijest. Jedna od njih je vladavina Karla XII., koji je proživio ekstremnu transformaciju od raskalašenog adolescenta do asketskog i discipliniranog mladića, a to se sve dogodilo zahvaljujući kućnom medvjedu, ali i znatno stresnom i iznenadnom objavom rata od većine okružujućih švedskih susjeda. Zbog toga je cilj ovog rada pokazati i dokazati kako traumatičan događaj poput objave rata i samog tijeka rata može promijeniti i radikalizirati mladu osobu. Međutim, ne može se govoriti o Karlu XII. bez da se u prvom poglavlju ne upozna sa švedskom povijesti u 17. stoljeću, kada Švedska postaje europska velesila. U

drugom je poglavlju predstavljen Karlov rani život i kratki užitci kraljevanja. U trećem je poglavlju prikazana prva faza Velikog sjevernog rata, koji je oduzeo ostatak životnog vijeka mladom kralju. U četvrtom su poglavlju prikazani glavni švedski pješaci koji su omogućili švedskoj vojsci da bude jedna od najkvalitetnijih, unatoč njezinoj brojčanoj inferiornosti, a to su „karolineri“, nazvani po prijašnjem kralju Karlu XI. U petom je poglavlju prikazana jedna od najvećih grešaka u Karlovoj vojnoj karijeri, greška koju će počinuti i Napoleon Bonaparte i Adolf Hitler, a to je invazija na Rusiju. U šestom je poglavlju prikazano Karlovo zatočeništvo u Osmanskom Carstvu, njegov bijeg i ponovni pokušaj da preokrene rat u svoju korist. U sedmom se poglavlju raspravlja o tome tko je ubio Karla XII., njegovi neprijatelji ili najbliži suradnici, uključujući njegovu vlastitu sestru Ulriku Eleonoru. U posljednjem se poglavlju raspravlja o Karlovoj ostavštini i značaju za povijest Švedske i švedskog naroda.

2. Švedska krajem 17. stoljeća

Nakon Tridesetogodišnjeg rata (1618.-1648.) Švedska postaje velikom europskom silom unatoč smrti kralja Gustava II. Adolfa, koji je u nekoliko ratova potukao Poljake i Ruse te osvojio Finski zaljev uz područja Estonije i Litve, tadašnju Livoniju. Nakon njegove smrti 1631. godine na vlast dolazi kraljica Kristina koja se više posvetila kulturi i vraćanju katoličanstva, koje je propalo, nego državnim poslovima gdje se istaknuo Axel Oxenstierna (Andersson, 1975: 211-212). Kraljevski kancelar doprinio je švedskim interesima u Vestfalskom miru 1648. godine gdje Švedska dobiva područja Pomeranije, Bremen-Verdena i Wismara. Porazio je Dance te ustanovio današnju švedsko-norvešku granicu. Sukobio se s kraljicom Kristinom, ali joj je ipak na kraju pomogao u abdikaciji 1654. godine kada i umire, a na švedsko prijestolje dolazi Karlo X. Gustav (Lockhart, 2004: 72).

Za vrijeme njegove vladavine Švedska ratuje s vječnim rivalom Danskom te Poljsko-Litvanskom Unijom, ali i s Nizozemskom. Švedska je u Drugom sjevernom ratu (1655.-1660.) teško porazila Dansku pa i Poljsku gdje su Šveđani okupirali pola zemlje te opustošili zemlju. Mirnim ugovorima s Danskom u Roskildeu 1658. i u Kopenhagenu 1660. godine Švedska dobiva današnje južne županije Skåne, Blekinge, Bohuslän i Halland te otok Gotland

(Lindqvist, 1993: 43). U dogovoru s Poljskom, Švedska je dobila potvrdu vladavine nad Livonijom, a isto tako Kneževini Pruskoj dana je samostalnost. Nakon smrti Karla X. Gustava na vlast dolazi Karlo XI. koji je započeo proces stabilizacije i modernizacije države, prije svega oslanjajući se na poboljšavanje administrativnog aparata zbog dosljednijeg oporezivanja (Cravetto, 2008: 642). Nakon Skanijskog rata (1675.-1679.) s Danskom i Bradenburgom, kojim Švedska predaje Pomeraniju, država se našla u ekonomskoj krizi koju je Karlo XI. uspješno riješio tako što je proveo temeljitu inspekciju državnog vlasništva te na taj način stabilizirao financije (Cronholm, 1902: 35).

Uvodeći sve veći centralizam i apsolutizam, Karlo XI. postupno je smanjio moć Vijeća, tj. *Riksdaga*, ali se nije udaljavao od njega. Proveo je ubrzanu asimilaciju stečenih županija, uključujući županiju Jämtland koja je prije pripadala Norveškoj. Zabranjene su knjige na danskom i norveškom, a svi dokumenti i natpisi morali su biti napisani na švedskom jeziku. Obrazovanje danske i norveške djece pomoću svećenika i učitelja rezultiralo je pretvaranjem tamošnjeg stanovništva u etničko dominantno švedsko područje kroz samo nekoliko generacija. Postojao je otpor stanovništva, ali zbog velike kulturne i jezične sličnosti te ustrajnosti Karla XI., asimilacija je provedena, premda utjecaj Danske nikada nije mogao biti uklonjen na krajnjem jugu Švedske (Andersson, 1975: 229). Utemeljio je nove vojne postrojbe pod imenom „karolineri“, ali njihov će se učinak vidjeti tek dolaskom Karla XII. na prijestolje. Temeljita priprema koju je napravio Karlo XI. dobro će doći njegovom sinu jer su vladari okolnih država počeli kovati zavjeru protiv mladog kralja, kako bi se iskoristila njegova mlada dob, vjerujući kako će zrelost, iskustvo i iznenađenje nadmudriti Karla XII.

3. Karlov rani život

Karlo XII. rođen je 17. lipnja 1682. godine te je već od malih nogu bio odgajan za grube sportove, vojne igre, lov i poučavan spartanskom načinu života. Oko sebe je tada najbolje švedske mentore koji su ga pripremali za vladavinu i ratovanje, što je pomoglo Karlu jer je već 5. travnja 1697. godine sa samo petnaest godina stupio na prijestolje. Stupivši na prijestolje kao adolescent, odao se hedonističkom načinu života, opijajući se i ubijajući domaće životinje, pa i ganjajući medvjede s vilama. Stvari su se pogoršale kada ga je posjetio rođak Fridrik, vojvoda od Holsteina, koji je bio veliki ljubitelj uživanja u životu (Uskoković, 2004: 435-436).

Međutim, prilikom jednog jutarnjeg mamurluka, Karlo i Fridrik napili su kućnog medvjeda do te mjere da je životinja pala kroz prozor i poginula. Kako je kao dječak Karlo bio izrazito vezan za svog ljubimca, shrvani se kralj

zarekao kako više neće taknuti alkohol te da će se posvetiti vladavini i udaljiti od svog rođaka, koji je vršio negativni utjecaj na njega (Nisbet, 1895: 46-47). Karlovo otrežnjenje došlo je u pravi trenutak jer će uskoro dobiti „hladan tuš“, koji će zauvijek promijeniti mladog kralja te mu odrediti daljnji životni put. Naime, protiv mladog i neiskusnog kralja stvarala se koalicija Danske, Rusije i Poljske s ciljem da mu se oduzme i vrati što više teritorija što su Gustav II. Adolf i Karlo X. Gustav osvojili tijekom 17. stoljeća te da se tako oslabi Švedsku i zaustavi njezino daljnje proširenje, koje je ipak zaustavljeno tijekom vladavine Karla XI. (Andersson, 1975: 241-242).

Sam Karlo XII. tim je događajem prešao s jednog ekstrema u drugi gdje se sada u potpunosti posvetio asketskom načinu života, odbijajući žene i alkohol i posvećujući se vjeri, samodisciplini i beskompromisnom pobjeđivanju svojih protivnika, koje se pretvorilo u svojevrsni radikalizam i fanatizam. Teško je reći da je tada jedva punoljetni kralj imao bilo kakvih osvajačkih ili reformskih ambicija, a da ih je i imao, stvorena bi mu koalicija zauvijek poremetila planove. Ruski car Petar I., poljsko-litvansko-saski kralj August II. i danski kralj Fridrik IV. nisu se previše zamarali s Karlovom promjenom te su bili uvjereni da će s lakoćom poraziti mladog, nezrelog i uzdrmanog kralja (Voltaire, 1740a: 12-13).

4. Veliki sjeverni rat – prva faza

Karlovim riječima, „Odlučio sam da nikada neću započeti nepravedan rat, ali isto tako neću nikada završiti pravedan rat sve dok ne pobijedim svoje neprijatelje“, može se sažeti njegova vanjska politika nakon njegove krunidbe. Uistinu, mladi je kralj imao namjere nastaviti stabilizirati Švedsku daljnjim reformama koje je započeo njegov otac, ali sudbina je odlučila da se Karlo XII. neće moći posvetiti upravljanju svoje države. Igrom slučaja, njegov rođak Fridrik, vojvoda od Holsteina-Gottorpa, ponovno je uvukao Karla XII. u probleme kada se na vojvodu obrušio danski kralj Fridrik IV., tražeći pravo na to vojvodstvo (Cronholm, 1902: 54).

Danska je tražila saveznike, ali Poljska i Rusija su i dalje bile zauzete ratom s Osmanskim Carstvom. Dancima se 1699. godine posrećilo kada je sklopljen mir u Srijemskim Karlovcima te se trijumvirat počeo organizirati i mobilizirati za još jedan rat. Za sklapanje „trojnog saveza“ najviše je zaslužan Johann Patkul, livonijski plemić koji se protivio švedskoj vlasti (Tucker, 2015: 182). Trijumvirat je bio i više nego željan rata sa Švedskom, uvjeren kako će sa svojom brojčanom nadmoći i taktikom okruživanja u roku nekoliko tjedana svladati švedsku vojsku, koja je u to vrijeme brojila najviše 80 000 vojnika. S druge strane, trijumvirat je mogao okupiti preko 200 000 vojnika, od

kojih su samo Rusija i Poljska mogle dati 100 000 vojnika. Rat je objavljen 22. veljače 1700. godine, a Danci su ubrzo napali vojvodstvo Holstein-Gottorp (Andersson, 1975: 245). Istovremeno je poljsko-litvansko-saksonski kralj August II. poslao svoju vojsku prema Livoniji, gdje je opsjedao grad Rigu. Karlo XII. usmjerio je svoju pažnju prema Danskoj gdje je u ljeto 1700. godine iskrcao svoju vojsku. Zahvaljujući britanskim i nizozemskim bombardiranjem, Danci su brzo bili poraženi te prisiljeni potpisati primirje u Travendalu 18. kolovoza 1700. godine (Tucker, 2015: 183).

U kolovozu Rusi ulaze u rat tako što su izvršili invaziju na Engrij, regija u kojoj se danas nalazi Sankt Peterburg. S vojskom nešto manje od 40 000 vojnika, Rusi su počeli opsjedati grad Narvu. Međutim, Karlo XII. s nešto više od 10 000 vojnika 30. studenog zadaje težak poraz Rusima, čija se vojska, unatoč brojčanoj nadmoći, nije mogla mjeriti s moderniziranom švedskom vojskom, koja se poslužila mećavom kao zaštitom. Ruski car Petar I. nakon te je bitke uvidio nužnost reformiranja ruske vojske i približavanja k novim europskim standardima (Höglund, Sallnäs, Bespalov, 2006: 12).

Karlo XII. se potom uputio prema Rigi gdje je uspio otjerati Saksonce, ali su se oni opet vratili tijekom ljeta 1701. godine. S ciljem da okruži rusko-saksonsku vojsku, 7. srpnja Karlo XII. prešao je preko rijeke Daugavu te napao rusko-saksonsku vojsku, odlučno ih pobijedio te tako osigurao cijelu Livoniju. Premda je Poljsko-Litvanska Unija bila neutralna, a Kraljevina Saska u ratu sa Švedskom, Karlo XII. izvršio je invaziju te probio sve do središnje Poljske, do mjesta Kliszów, gdje ga je čekala vojska Augusta II. (Voltaire, 1740a: 146).

Karlovi uspjesi na bojištu uzrokovali su svrgnuće Augusta II. s poljskog prijestolja te imenovanje Stanisława Leszczyńskog 1704. godine za kralja. Međutim, dok je Karlo XII. ratovao po Poljskoj, Petar I. se tijekom 1703. godine uspio probiti do Baltičkog mora te tamo ustanoviti grad Sankt Peterburg. Motiviran uspjehom zbog gradnje nove prijestolnice, ruski je car u proljeće 1704. godine poslao vojsku kako bi zauzeo utvrde Tartu i Narvu. Obje su utvrde pale tijekom ljeta, a tijekom osvajanja Narve pobijeno je cijelo švedsko stanovništvo, zbog čega je Petar I. sam kaznio odgovorne smrtnom kaznom (Tucker, 2015: 184). Tijekom 1705. godine ruska je vojska uspjela osvojiti područje Livonije i Courlanda, današnja Estonija i Latvija. Ruska je taktika bila iskoristiti odsutnost švedskog kralja koji je bio suviše okupiran borbama u Poljskom. Karlo XII. konačno uspijeva pobijediti Augusta II. i, 1706. godine ugovorom u Altranstädtu, primorati saksonskog kralja da se odrekne poljske krune. Ruski car Petar I. u međuvremenu se pripremao za neizbježan sukob s mladim kraljem, koji je potratio previše vremena na poljskom bojištu, što je

omogućilo Petru da razvije i uvježba svoju vojsku prema europskim standardima. Karlo XII. bez pretjeranog je razmišljanja naredio pripreme za napad na Rusiju gdje je odlučio progoniti carevu vojsku sve dok ju ne pobijedi (Cronholm, 1902: 73).

5. „Karolineri“

„Karolineri“ su bili švedski pješaci tijekom prelaska iz 17. u 18. stoljeće. Njihov utemeljitelj Karlo XI. htio je stvoriti stajaću vojsku te nije htio ovisiti o unajmljenim vojskama, kao što je to bilo za vrijeme Tridesetogodišnjeg rata. „Karolineri“ su prepoznatljivi po svojim plavim kaputima i odorama te sa žutim hlačama, prema bojama švedske zastave (Höglund, 1996: 7). Bili su naoružani modernim puškama kremenjačama s dodanom bajunetom, no pojedini su vojnici nosili koplja i mačeve kao primarno oružje. Početak 18. stoljeća bilo razdoblje uvođenja linijske borbe, gdje bi se suparnički vojnici postrojili i marširali jedni prema drugima sve dok ne dođu u poziciju za pucanje, a tek nakon nekoliko plotuna bi međusobno jurišali s bajunetama, no do tada bi jedna strana popustila pred vatrenom moći svog protivnika (Ogorec, 2011: 125-126).

Takva je taktika funkcionirala za većinu europskih država koje su mogle okupiti nekoliko desetaka tisuća vojnika, ali Švedska nije imala toliko ljudstva kao Rusija i Francuska. Zbog toga su „karolineri“ koristili agresivnije taktike kombinirajući obične strijelce s „pikinerima“ (kopljanicima) te bočnim konjaničkim udarima. U bitci bi „karolineri“ ispalili samo jedan plotun, a potom bi svom silinom jurišali na svoje protivnike, koji bi zbog prvotnog vatrene šoka često bili razbijeni pod jurišom bajuneta. Slično tome, „pikineri“ su svoja koplja koristili za ofenzivno djelovanje, a ne za stacionarnu obranu (Höglund, 1996: 12). Isto tako, bili su poznati po svojoj nepokolebljivoj disciplini, prije svega zahvaljujući indoktrinaciji s kršćanskim idejama od strane časnika i svećenika, govoreći im kako im je suđeno umrijeti u bitci (Höglund, 1996: 12).

6. Bitka kod Poltave

Vjerujući kako je postigao što je htio, baltičku luku, ruski car Petar I. ponudio je primirje Karlu XII. pod uvjetom da Rusija zadrži Sankt Peterburg i Engrij, a sve ostalo će pripasti Švedskoj. Međutim, Karlo XII. nije bio željan pregovora već osvete zbog ruskih osvajanja tijekom njegove odsutnosti. Tako se tijekom 1707. godine Karlo XII. pripremao za invaziju na Rusiju, a tijekom zime redovi su mu se prorijedili. Isto tako, Petar I. je naredio da se koristi taktika „spaljene zemlje“ kako Šveđani ne bi mogli

profitirati od osvojenog teritorija (Tucker, 2015: 187). Petar I. znao je kako je jedina strategija za pobjeđivanje „sjevernog Aleksandra Velikog“, kakvim se Karlo XII. volio smatrati, uvlačenje švedske vojske u dubinu ruskog teritorija. Prvu je pobjedu Karlo XII. ostvario u lipnju 1708. godine u bitci kod Holowczyna, u današnjoj Bjelorusiji. Rusi su se neprestano povlačili te se sukobljavali u manjim okršajima u kojima su gubili, kako bi što više dobili na vremenu. Veći sukob odvio se 28. rujna 1708. godine kod Lesnaje gdje su Rusi uspjeli dobiti stratešku pobjedu, pri čemu su uništili i zarobili većinu švedskih vučnih kola i topova (Nisbet, 1895: 172-173).

U međuvremenu je Karlo XII. uspio pridobiti ukrajinske kozake koje je predvodio Ivan Mazepa te su se švedski kralj i ruski car uputili prema Ukrajini. Ruski general Aleksandar Menšikov prvi je stigao tijekom studenog u Baturin, uporište pobunjenika te ga savnio sa zemljom. Karlo XII. morao se primiriti i prezimiti na današnjoj bjelorusko-ukrajinskoj granici, a tijekom zime izgubio je znatan dio vojnika te mu je ostalo polovina od onoliko koliko je imao na početku pohoda. Naime, kralj je pomislio da će lakše preživjeti zimu na plodnom jugu Ruskog Carstva, ali se udaljio od prijeko potrebnih pojačanja i potrepština (Uskoković, 2004: 438). Imajući na raspolaganju oko 20 000 vojnika i samo nekoliko desetaka topova, morao se obračunati s ruskom vojskom koja je brojila 50 000 vojnika te skoro 100 topova. Bilo je očigledno tko će pobijediti, ali upornost i tvrdoglavost mladog kralja bila je zadivljujuća za „karolinere“. Kao što je Aleksandar uspio nagovoriti Makedonce za još samo jednu bitku s Indijcima, tako je i Karlo uspio nagovoriti svoje vojnike. Mladi je kralj tako počinio sudbonosnu grešku, premda se trebao povući u Poljsku (Tucker, 2015: 189).

Početak svibnja Karlo XII. započeo je opsjedati tvrđavu kod Poltave, a Petar I. brzo je poslao vojsku te sagradio utvrđeni vojni kamp nedaleko od Poltave, znajući da će time Karla odvratiti od glavne tvrđave. Znatiželjni Karlo nije mogao odoljeti napasti da uzme nekoliko vojnika i sam istraži o čemu se radilo, zbog čega je dobio metak u stopalo, koje su kirurzi uspješno sanirali (Voltaire, 1740b: 118). Zbog toga je zapovjedništvo nad vojskom morao predati svom generalu Karlu Gustavu Rehnskiöldu. Za razliku od impulzivnog kralja, Karl Gustav bio je svjestan da ako ne pobijede u ovoj bitci, švedske vojske više neće biti, a u slučaju pobjede Šveđana, Rusi će se moći obnoviti. Neovisno o tome, kralj Karlo XII. 27. lipnja 1709. godine daje naredbu za napad te bitka kod Poltave započinje (Tucker, 2015: 189).

Švedski „karolineri“ krenuli su u boj klasičnim obrascem, ali brojčano superiornije rusko topništvo zadalo je značajan udarac švedskoj vojsci. Na posljetku su Rusi uspjeli odbiti švedski napad te su započeli protunapad

gdje su se mnogi Šveđani predali, a sam Karlo XII. morao je pobjeći u nosilima s bojišta. Bitka je bila odlučena i prije nego što je počela. Kralj je pobjegao prema jugu, a ostatak švedske vojske predao se kod Perevoločne (Voltaire, 1740b: 239).

7. Početak kraja za Karla XII.

Bitka kod Poltave zauvijek je promijenila odnose snaga na Baltiku, dakako na štetu Švedske. Karlo XII. izgubio je svu vojsku koja ga je pratila od početka, a sam je morao pronaći utočište u Osmanskom Carstvu kod sultana Ahmeda III. Švedski kralj živio je na trošak osmanskih poreznika, što nekima na dvoru i nije previše godilo, a sam kralj poticao je sultana da objavi rat Rusiji 1710. godine, no rat je trajao samo do 1711. godine kada je brzo zaključen mir u Pruthu, koji je potvrđen dvije godine kasnije u Adrianopolu (Frost, 2000: 295). Osmanlijama je bilo dosta kraljevih smicalica te je morao napustiti Carigrad 1714. godine, nakon četiri godina egzila i zatočeništva od strane janjičara. Navodno je u samo petnaest dana projahao kroz središnju Europu, skroz do Stralsunda, u švedskoj Pomeraniji. Međutim, njegovi neprijatelji nizali su uspjeh za uspjehom, prije svega Rusi, koji su okupirali cijelu Finsku (Oakley, 1992: 113).

Broj neprijatelja povećao se jer su se protiv Švedske uključili Pruska, Velika Britanija i Hannover. Švedska je bila u potpunosti okružena sa svih strana te je izgubila premoć i na kopnu i na moru. Karlo XII. vjerovao je kako treba pokrenuti preventivni napad na Dansku, tj. Norvešku, odakle su dolazile ključne potrepštine za rat poput drva, željeza i baruta. Svi su prekomorski posjedi pali 1715. godine, uključujući Pomeraniju, odakle je Karlo XII. pobjegao u zadnji trenutak (Tucker, 2015: 192). Karlu je preostalo samo napasti preko kopna jer mu je brodovlje bilo uništeno od strane britanske i ruske flote. Tijekom 1716. godine poduzeo je nekoliko pohoda gdje mu je trn u oku bila utvrda Fredriksten. Norvežani su koristili taktiku „spaljene zemlje“ i gerilske prepade na koje švedski vojnici nisu bili dovoljno pripremljeni (Nisbet, 1895: 272).

Kralj Karlo XII., koji je cijeli život uza sebe nosio biografiju Aleksandra Velikog, počeo je proživljavati trenutke svog idola. Kao što Aleksandar nije mogao pokoriti Indiju i bio primoran od strane svojih vojnika povući se iz rata, tako je i švedski kralj bio sve više kritiziran od strane svojih sunarodnjaka, kojima je bilo dosta ratova i novačenja. Međutim, nitko se nije usudio otvoreno reći Karlu što javnost misli te su njegovi autoritet i entuzijazam i dalje davali tračak nade u pobjedu. Tijekom 1717. godine, nakon neuspješnih pohoda na Norvešku, kralj se pripremao za novu ratnu kampanju tijekom sljedeće godine (Andersson, 1975: 262).

Opsadu Fredrikstena započeo je tijekom listopada 1718. godine, što se može protumačiti kao loš potez zbog nadolazećeg lošeg vremena u obliku kiše, niskih temperatura i snijega. Kralj je vjerovao kako će izvojevati sličnu pobjedu kao kod Narve 1700. godine kada je imao zaštitu mećave. Međutim, opsada se pretvorila u klasično iscrpljivanje oko tisuću i pol branitelja, koji su žestoko branili utvrdu protiv 6 000 napadača, koji su sudjelovali u opsadi. Kako je kralj uvijek volio biti na prvim crtama bojišta, pregledavao je vlastite rovove, ali je odjednom 30. studenog bio ustrijeljen u glavu (Lockhart, 2004: 146).

8. Tko je ustrijelio kralja?

Kako je kralj ubijen u lijevu sljepoočnicu i to u vlastitom rovu, postavlja se pitanje tko ga je mogao ubiti. Je li kralj pao od strane neprijateljskog metka ili možda od strane vlastitih vojnika? Njegovom smrću svi bi se okoristili, kako u neprijateljskim zemljama, koji bi se riješili iritantnog suparnika, tako i u vlastitoj zemlji, gdje su stanovnici bili umorni od neprestanog ratovanja. Najviše koristi bi imala njegova sestra Ulrika Eleonora, koja bi odmah postala kraljicom, što se na kraju i ostvarilo kada je na opće zaprepaštenje Vijeća odmah preuzela sve funkcije. Njezin muž Fridrik, vojvoda od Hessena, već je 1720. godine preuzeo prijestolje zahvaljujući abdikaciji svoje žene (Andersson, 1975: 267-268).

Moguće je da je bračni par skovao urotu protiv Karla te da su unajmili ubojicu koji bi potom ustrijelio kralja. Premda je ta teorija bila vrlo opasna u tadašnje vrijeme, ne postoje nikakvi dokazi koji bi potvrdili tu teoriju. Otprilike 300 godina je prošlo od Karlove smrti, ali i dalje se ne zna tko ga je ubio. Autopsijom iz 1917. godine utvrđeno je da je kralja mogao ubiti samo šrapnel iz karteča, topovska kugla koja je napunjena olovnim ili željeznim kuglicama. Međutim, bez samog projektila s kojim je kralj ubijen teorija se nije mogla dokazati. Jedna od najvećih misterija u švedskoj povijesti i dalje ostaje nerazjašnjena (Roberts, 1991: 202).

9. Karlova ostavština

Smrću Karla XII. ne završava Veliki sjeverni rat, ali svakako je sudbina Švedske bila zapečaćena. Bilo je potrebno još tri godine međusobnog naguravanja na diplomatskom stolu kako bi svi iz rata izašli zadovoljni. Mirom u Nystadu, 10. rujna 1721. godine, konačno je postignut sporazum kojim je Švedska mogla biti relativno zadovoljna s obzirom na stvarno i činjenično stanje na bojištima. Švedska je uspjela zadržati Finsku, koja je bila okupirana od strane Rusije, ali je izgubila Ingridu te današnja područja Estonije i Latvije (Cravetto, 2008:

644). Isto tako, Pruska je dobila švedsku Pomeraniju, dok je Hannover dobio Bremen-Verden. Premda bi se doimalo kako je Švedska glavni gubitnik u ovom ratu, ona to svakako nije bila. Najveći gubitnik je Poljsko-Litvanska Unija koja je doživjela zastrašujuću ekonomsku i političku devastaciju. Osim što je Unija doživjela teškoće pod švedskom okupacijom, građanski rat između saksonskog kneza Augusta II. i poljskih plemića je bio u punom jeku. Stoga, Unija prestaje biti Unijom te ona postaje ruskom vazalnom državom (Frost, 2000: 327).

Tako završava *stormaktstiden*, tj. doba „velike moći“ za Švedsku i započinje razdoblje „slobode“, tj. *frihetstiden*, gdje počinje tranzicija apsolutističke monarhije k parlamentarnoj monarhiji. Švedska se doživjeti ekonomski rast i kulturni procvat, zahvaljujući neuplitanju u europske sukobe. S Rusijom će se Švedska sukobiti u još dva rata koji neće bitno promijeniti granice, a švedsko će sudjelovanje u Sedmogodišnjem ratu (1756.-1763.) biti neznatno (Roberts, 1986: 45).

Povijest na Karla XII. gleda iz različitih perspektiva. S jedne strane, njegovi protivnici znatno su ga podcijenili što je rezultiralo njihovim porazima. Zbog toga se u ruskoj, poljskoj i danskoj historiografiji, iz perspektive švedskih i britanskih povjesničara, gleda na Karla XII. kao dostojnog suparnika kojeg treba poštivati te da su jedino vojni uspjesi i neuspjesi dostojni istraživanja. S druge strane, neutralnija anglosaksonska historiografija na Karla XII. gleda kao mladog, tragičnog „antiheroja“ koji nije imao slobodu izbora za svoju budućnost i budućnost svoje zemlje. Proveo je čitav svoj preostali životni vijek u ratu te se prema njemu javlja suosjećanje iz psihohistorijske strane. Naizgled buntovni i problematični adolescent brzo se morao promijeniti i preuzeti stresne odgovornosti na svoja leđa, a to je dakako opstanak njegove vladavine i opstanak Švedskog Carstva. Na kraju, švedska historiografija ima kritičniji stav prema svom kralju. Kao prvo, znatno mu se zamjera što je veliki dio svoje vladavine posvetio ratovanju, a ne upravljanju državom, za razliku od Gustava II. Adolfa koji je prije ratovanja modernizirao svoju državu. Kao drugo, zamjera mu se što je okončao razdoblje „velike moći“ ili *stormaktstiden* tako što je činio velike strateške greške, kao što je napad na Rusiju. U mnogim je stvarima podbacio kao kralj, od toga da se nije oženio i osigurao nasljednika do toga što nije poduzeo nikakve potrebne promjene u kraljevstvu. Međutim, za suvremene Šveđane Karlo XII. nije toliko relevantan kao što je bio prije. Uglavnom shvaćaju kako su nedostatak zrelosti i nepostojanost usmjeravanja od strane savjetnika rezultirali u razvoju poprilično tvrdoglavog i upornog odraslog čovjeka gdje je on nastojao riskirati sve kako bi stvorio i zadržao svoj prestiž.

10. Zaključak

„Aleksandar sa Sjevera“, „Napoleon sa Sjevera“, „Carolus Rex“, samo su neki epiteti koje je Karlo XII. dobio nakon svoje smrti. Tijekom 18. i 19. stoljeća slavio se kao nacionalni junak koji se suprotstavio brojnijim i moćnijim neprijateljima. Unatoč njegovoj mladoj dobi, uspio je na početku rata postići zadivljujuće rezultate, zbog čega ga i danas Rusi, Poljaci, pa čak i Danci cijene kao dostojnog suparnika. Bio je čovjek koji je cijeli svoj život morao podrediti obrambenom ratu te nije imao mogućnosti i vremena provesti bilo kakve promjene u svojoj državi, za razliku od Petra I., koji je iskoristio razdoblja Karlove odsutnosti za reforme zastarjele države. Karlo XII. nije poduzeo nikakve značajne reforme, a zahvaljujući vojnim reformama svog oca Karla XI., mladi je kralj trebao samo preuzeti uzde svoje vojske i voditi ih u vojne kampanje. Također, bio je čovjek koji je do zadnjeg trena živio asketskim načinom života, izbjegavajući sve što je smatrao da kvari čovjeka i vladara. Izbjegavajući romantičarski, subjektivni i pristrani pristup prilikom ocjenjivanja Karla XII. kao vladara i osobu, nemoguće se oteti dojmu kako se radi o tragičnoj osobi, kako ga Šveđani i njezini protivnici vide, ali također treba biti svjestan činjenice kako je rat u potpunosti bio „treći roditelj“ u vrlo važnoj fazi adolescencije gdje se formira cjelovita osobnost jedne osobe. Voltaire ga prikazuje kao idealnog kralja, prema kojem se svi europski monarsi trebaju ravnati, ali opet i on ignorira Karlovu tvrdoglavu, isključivu i naglu narav i njegove brojne propuste, nešto čega je moderna švedska historiografija svjesna.

Summary

Charles XII – A Lifetime at War

This paper presents the life, filled with wars and campaigns, of the Swedish king Charles XII who was an unprepared and immature fifteen-year-old when crowned in 1697 after the death of his father Charles XI. His childhood had the elements of an athletic, military, and Spartan upbringing, but in his adolescence Charles XII led a hedonistic life in Stockholm. After his house bear's death, Charles changed into a completely different person, one leading an ascetic and disciplined life. However, Charles's true transformation from the young, inexperienced, and extravagant adolescent to a determined, stubborn, and mature man happened when Denmark, the Polish-Lithuanian Commonwealth, and Russia declared war on Sweden in 1700. The virtue of his military genius and exceptional soldiers brought Charles XII victory on the field of battle until he suffered a defeat at the battle of Poltava in 1709. Charles spent four years in exile and when he returned to Sweden, he started a new military campaign to Russia. The attempt to invade Russia

during winter resulted in great failure and his death on 30 November 1718. His death is wrapped in a veil of secrets and even after 300 years it is still unknown who was the murderer of the tragic king.

Literatura

1. Andersson, Invgar, 1975. *Sveriges historia*, Natur och Kultur, Stockholm.
2. Cravetto, Enrico, 2008. *Povijest 10: Doba apsolutizma (17. stoljeće)*, Europapress holding, Zagreb.
3. Cronholm, Neander, 1902. *History of Sweden*, Vlastita naklada, Chicago.
4. Frost, Robert, 2000. *The Northern Wars: War, State and Society in Northeastern Europe, 1558-1721*, Pearson Education, Singapore.
5. Höglund, Lars-Erid, 1996. *Den Karolinska Armens uniformer under Stora Nordiska Kriget*, Acedia Press, Karlstad.
6. Höglund, Lars-Erid, Sallnäs Åke, Bepalor, Alexander, 2006. *The Great Northern War 1700-1721, II*, Acedia Press, Karlstad.
7. Lindqvist, Herman, 1993. *En vandring genom den svenska historien*, Nordiska Museet, Stockholm.
8. Lockhart, Paul Douglas, 2004. *Sweden in the Seventeenth Century*, Palgrave Macmillan, New York.
9. Nisbet, Bain, 1895. *Charles XII and the collapse of the Swedish empire, 1682-1719*, G.P. Putnam's sons, New York.
10. Oakley, Stewart P. 2015. *War and Peace in the Baltic 1560-1709*, Routledge, London.
11. Ogorec, Marinko, 2011. *Pješaštvo: povijesni razvoj i perspektive*, Alfa, Zagreb.
12. Roberts, Michael, 1986. *The Age of Liberty: Sweden 1719-1772*, Cambridge University Press, Cambridge.
13. Roberts, Michael, 1991. *From Oxenstierna to Charles XII*, Cambridge University Press, Cambridge.
14. Tucker, Spencer C., 2015. *Wars That Changed History*, ABC-Clio, Santa Barbara/Denver.
15. Uskoković, Davor, 2004. *Veliki misteriji prošlosti*, Mozaik knjiga, Zagreb.
16. Voltaire, 1740a. *The Military History of Charles XII. King of Sweden Vol. 1*, London.
17. Voltaire, 1740b. *The Military History of Charles XII. King of Sweden Vol. 3*, London.